

Gerencsér Balázs - Juhász Albin

A Kárpát-medencei magyar autonómiák lehetősége az ezredfordulón *

II. Kisebbségpolitikai alkotmányelemzés

A magyarság által lakott szomszédos országok alkotmányait a következő szempontok szerint vizsgáltuk:¹

1. tartalmaz-e az alkotmány utalást a népesség unitárius, nemzeti vagy homogén jellegére vonatkozóan, vagy esetleg épp ellenkezőleg, feltünteti-e annak etnikai, nyelvi, vallási sokszínűségét;
2. amennyiben az adott állam föderális vagy regionális alapokra épül, igazolható-e ez a felépítés a népesség heterogenitásával (etnikai, nyelvi vagy vallási szempontból);
3. kötelezi-e az alkotmány az államot a felségterületén kívül élő kisebbségi közösségeinek védelmére;
4. használja-e az (1) alkotmány, (2) más jogszabály, illetve (3) az esetjog a *kisebbség* (minority) kifejezést;
5. tartalmazzak-e ezek a szövegek pontos meghatározást, ha igen, akkor magában foglalja-e ez a definíció (1) a tartós jelenlétet az ország területén vagy annak részén, és/vagy (2) az adott állam állampolgárságára való utalást;
6. mely kisebbségek (etnikai/nemzeti, nyelvi, vallási) részesülnek jogszabályi védelemben;
7. megengedi vagy megköveteli-e az alkotmány vagy más jogszabály a kisebbség állam általi elismerését; mi ennek a következménye; az egyén kisebbséghez való tartozása mindig szabad választásán alapul-e, vagy az elő van írva a különböző közösségi hatóságok részéről;
8. a kisebbségekkel kapcsolatos problémák kollektív vagy egyéni szempontból vannak-e szemlélve;
9. lehet-e hatással a kisebbséghez való tartozás az állampolgárság megszerzésére, elvesztésére, illetve a politikai jogok gyakorlására;
10. a kisebbségek védelmével összefüggő nemzetközi eszközök (bilaterális, multilaterális, univerzális) alkalmazásra kerülnek-e a belső jogban; milyen helyet töltenek ezek be a jogszabályi hierarchiában;
11. az egyenlőség alkotmányos alapelve utal-e kisebbséghez való tartozás alapján a diszkrimináció tilalmára; volt-e valamilyen nemzeti vagy nemzetközi jogeset e kérdés tekintetében;
12. elismert-e a kisebbségeket támogató pozitív diszkrimináció az alkotmányban vagy más jogszabályban, illetve az esetjogban;
13. védi-e a törvényhozás a kisebbségi közösségeket a faj- és idegengyűlölettől, a faji erőszaktól;
14. tartalmaz-e az alkotmány vagy más jogszabály korlátozó vagy védő rendelkezéseket a kisebbségi oktatás/nevelés területén; ha igen, akkor mely kisebbségek esetében, és az oktatás melyik szintjén;
15. biztosítja-e jogszabály a kisebbségi nyelv tanulásának lehetőségét, vagy biztosítja-e a kisebbségi nyelven való tanulást az oktatás minden szintjén;
16. tartalmaz-e az alkotmány rendelkezéseket a hivatalos nyelvhasználatra, a kisebbségi nyelv elismerésére, támogatására vonatkozóan;
17. tartalmaz-e az alkotmány vagy más jogszabály különleges szabályokat a kisebbségek és a sajtó, a színház, tv, rádió vagy más média vonatkozásában;

18. megengedi vagy megköveteli-e az alkotmány különleges szabályok alkalmazását a különböző kisebbségek esetében (pl. családjogi ügyekben);

19. elismert-e a kisebbséghez tartozók egyesülési joga, és kiterjed-e az a határon túlra, vagy az behatárolt valamilyen eszközzel;

20. alkalmazandók-e valamilyen speciális szabályok a kisebbségeket képviselő politikai pártok tekintetében;

21. volt-e valamilyen hatással a kisebbségek jelenléte a választójog alakulására; ha igen, akkor mely kisebbségek vannak ezáltal érintve; az érintett kisebbségek sajátos területre koncentrálódnak vagy szétszórtnak élnek az országban;

22. a kisebbségek jelenléte volt-e valamilyen kihatással az ország választójogi, közigazgatási, bírósági körzetekre való felosztásakor; ez a felosztás a kisebbségek autonómiájának elősegítésére irányult, vagy éppen ellenkezőleg azok asszimilációját ösztönözte;

23. történtek-e speciális intézkedések a kisebbségek politikai életben való részvételének ösztönzésére; ha igen, akkor mely hatalmi ág által és a közigazgatás melyik szintjén;

24. előír-e az alkotmány vagy más jogszabály speciális hűségi kötelezettséget a kisebbségekhez tartozók számára; ha igen, melyek ennek gyakorlati következményei.

1. Szlovénia

ad 1. A Szlovén Köztársaság Alkotmánya nem tartalmaz olyan rendelkezést, amellyel a lakosság etnikai, nyelvi vagy vallási természetét jellemezné. A 3. cikk meghatározása szerint:

„Szlovénia valamennyi állampolgárának állama, amely a szlovén nép tartós és elidegeníthetetlen önrendelkezési jogán alapul.”

ad 2. Az alkotmányban Szlovénia területileg egységes és oszthatatlan államként van meghatározva (4. cikk). Mindazonáltal a helyi önkormányzatokra vonatkozó előírások értelmében a közösségek önállóan dönthetnek szélesebb helyi önkormányzati közösségekbe, valamint tartományokba való társulásukról, szélesebb érdekű helyi ügyek rendezése és ellátása végett (143. cikk). Ez tehát feljogosítja az etnikailag vegyes községeket az összekapcsolódásra például a tengerparti vidéken (olaszok) és az északkeleti területeken (magyarok).

ad 3. Az alkotmány 5. cikke az állam feladataiként határozza meg a szomszédos országokban élő ôshonos szlovén nemzeti kisebbségekről való gondoskodást (*nem* azok védelmét), a kivándorolt szlovénekről és vendégmunkásokról való gondoskodást, valamint ezek hazájukkal való kapcsolatainak elősegítését. Ugyanez a cikk azt is meghatározza, hogy a nem szlovén állampolgárságú szlovének Szlovéniában külön jogokat és kedvezményeket élvezhetnek (pl. állampolgárság megszerzése, tartózkodási/letelepedési engedély).

ad 4. A 64. cikk szabályozza az olaszok és a magyarok speciális jogait. Mindkét csoport ôshonos Szlovéniában, az alkotmány nemzeti közösségként határozza meg őket. A 65. cikk szerint a roma közösség helyzetét és jogait törvény szabályozza, amely speciális státusukat azért ismeri el, mert századok óta ezen a területen élnek. Az olasz és a magyar nemzeti közösségek etnikai kisebbségként vannak kezelve, de az alkotmány nem határozza meg a romák státusát. Arra következtethetünk azonban, hogy ôk etnikai közösséget alkotnak, amelyben az etnikai kisebbség néhány jellemzője is szerepel.

ad 5, 6, 7. Az alkotmány nem szabályozza a különböző kisebbségek elismerésének kérdését. Mindazonáltal az etnikai, nyelvi, vagy kulturális kisebbségek minden tagja számára garantálja a speciális jogokat, amellyel, hogy a különböző ôshonos népek vagy etnikai kisebbségek és azok tagjai számára speciális jogokat biztosít (etnikai identitás szabad kifejezése, valamely kultúra felvállalása és fejlesztése, nyelvhasználat az állami szervekkel való kapcsolatokban). Ezekkel a rendelkezésekkel az alkotmány egyértelműen kihangsúlyozza, hogy a valamely kisebbséghez való tartozás kizárólag az egyén szabad akaratától függ.

ad 8-9. Az alkotmány a kisebbségi közösségek jogait ugyanúgy szavatolja, mint az egyénekét. A valamely kisebbséghez való tartozás nincs kihatással az egyén állampolgárságának megszerzésére vagy elvesztésére, de fontos szerepe van az alkotmány és a törvényhozás által biztosított speciális jogok gyakorlásában.

ad 10. A kisebbségek védelmére vonatkozó nemzetközi szerződések legtöbbje a hajdani Jugoszlávia keretei között kötött. Ezek a Szlovén Köztársaságra nézve ma is kötelezőek a *Szlovén Köztársaság önállóságáról és függetlenségéről szóló 1991. június 25-i alkotmánytörvény*, valamint a *Szlovén Köztársaság új alkotmányának* értelmében. Az új alkotmány elfogadásáig a ratifikált nemzetközi szerződések státusa megegyezett a törvényével vagy a kormány rendeletével. A hatályos alkotmánynak megfelelően most magasabb szinten helyezkednek el a jogszabályi hierarchiában mint a törvények, mert az új alkotmány 8. cikke szerint:

„A törvénynek és más előírásnak összhangban kell lennie a nemzetközi jog általában hatályos elveivel és a Szlovéniát kötelező nemzetközi szerződésekkel. A ratifikált és közzétett nemzetközi szerződések közvetlenül alkalmazandók.”

ad 11. Az egyenlőség alkotmányos alapelve félreérthetetlenül vonatkozik a kisebbségek tagjaira, hiszen a 14. cikk értelmében mindenki számára egyenlő emberi jogok és alapvető szabadságjogok biztosítottak, tekintet nélkül a nemzetiségre, fajra, nemre, nyelvre, hitvallásra, politikai vagy egyéb meggyőződésre, vagyoni helyzetre, születésre, képzettségre, társadalmi helyzetre vagy más körülményre. A törvény előtt mindenki egyenlő.

ad 12-13. Az alkotmány speciális jogokat (pozitív diszkriminációt) biztosít a kisebbségek és azok tagjainak védelme érdekében, és meghatározza a törvényi és más szabályozás alapjait. Különösen és világosan kerül megfogalmazásra, hogy alkotmányellenes minden etnikai, faji és vallási egyenlőtlenség, valamint az erre való felbujtás, ösztönzés.

ad 14-15. Az alkotmány garantálja az olasz és a magyar etnikai kisebbség és azok tagjai számára a saját nyelven való nevelés és oktatás alkotmányos jogát ugyanúgy, mint ennek a nevelésnek a megtervezését, fejlesztését. Az etnikailag vegyes lakosságú Északkelet-Szlovéniában a közösség akaratának megfelelően az általános iskolákban kötelező kétnyelvűséget törvény vezetett be, aminek értelmében az oktatás mindkét - szlovén és magyar - nyelven folyik. Az alap- és másodfokú szlovén közoktatás mellett Szlovéniában működnek olasz tannyelvű iskolák is, ugyanúgy mint kétnyelvű szlovén-magyar iskolák. Az alkotmány és a törvényi szabályozás megengedi a szlovéntől eltérő tannyelvű iskolák alapítását is.

ad 16. Amint már említésre került, a szlovén alkotmány mindenki számára biztosítja az anyanyelv szabad használatának jogát mind a privát, mind pedig az állami szervekkel való kapcsolatokban. Habár a hivatalos nyelv a szlovén, azon községek területén, ahol olasz vagy magyar nemzeti közösség él, az olasz vagy magyar nyelv is hivatalos nyelv (11. cikk).

ad 17. Az alkotmány által minden etnikai kisebbséghez tartozónak biztosított a saját kultúrájának felvállalásához és fejlesztéséhez való jog. Különösen garantált az olasz és a magyar kisebbség, illetve azok tagjai számára a nemzeti identitás kifejezéséhez való jog, a szervezetalapítás joga, a kulturális és tudományos kutatásokhoz, illetve azok fejlesztéséhez való jog, valamint a különböző jogok a média és a könyvkiadás területén. Az alkotmány kötelezi a szlovén államot a morális és anyagi támogatásra ezeknek a jogoknak a gyakorlati életben való megvalósulása érdekében.

ad 18. A magyar kisebbség által lakott területeken működő kétnyelvű általános iskolákon kívül az alkotmány nem tartalmaz speciális intézkedést a kisebbséghez tartozók számára. Mindazonáltal nem tiltja olyan intézkedések megtételét, amelyek a kisebbség sajátos identitásának megőrzésében és fejlesztésében érdekeltek. Az alkotmány világosan meghatározza, hogy az olaszok és a magyarok önkormányzati szerveit az állam feljogosíthatja olyan feladatok végrehajtására, amelyek az állami jurisdikció részét képezik, abban az esetben, ha a körülmények vagy a kisebbség érdekei ezt részben megkívánják.

ad 19. Az alkotmány minden ember számára - így a különböző kisebbségekhez tartozók számára is - biztosítja a békés gyülekezéshez, a nyilvános gyülekezéshez, valamint a társuláshoz való jogot. E jogok törvényes korlátozása a 42. cikk értelmében csak akkor lehetséges, ha ezt az állam biztonsága vagy a közrend, valamint a fertőző betegségek terjedése elleni védekezés megkívánja. Az alkotmány kötelezettségként határozza meg az olasz és a magyar nemzeti közösség számára az etnikai önkormányzati közösségekbe való szerveződést a közhatalom gyakorlása, valamint az Országgyűlésben és a helyi közösségekben való közvetlen képviselői érdekeltség érdekében.

Az alkotmány nem akadályozza meg a kisebbségek tagjai közti határokon átnyúló egyesülést; az olasz és a magyar kisebbség számára biztosítja az anyaállammal, illetve annak polgáraival való kapcsolattartás és annak fejlesztése jogát. Az egyesüléshez való jog csak a fent már említett esetekben korlátozható.

ad 20. A kisebbségek érdekeit képviselő pártok vonatkozásában nincsenek speciális előírások.

ad 21. Amint arra már utaltunk, az alkotmány közvetlen képviselőket biztosít az olasz és a magyar közösség számára az Országgyűlésben (80. cikk) és a helyi közösségek képviselői szerveiben azon területeken, ahol az adott kisebbség őslakos (az olaszok az adriai part mentén Koper, Izola és Piran járásokban; a magyarok az ország északkeleti részén, a magyar határ mellett Muraszombat és Lendva járásokban).

ad 22. Az új alkotmány új megoldást vetít elő törvényhatósági joggal felruházott kerületek, mint helyi önkormányzati közösségek alakítására, a régióformálás lehetőségére, de a jogalkotás jelenleg is folyamatban van.

ad 23. Az alkotmány egyértelműen kinyilvánítja, hogy azok a törvények, más jogszabályok és általános aktusok (országos, regionális vagy helyi szinten), amelyek a nemzeti közösségek alkotmányban megállapított jogaira és helyzetére vonatkoznak, nem fogadhatók el a nemzeti közösségek képviselőinek bejegyzése nélkül (64. cikk). Az alkotmány határozottan feljogosít a közösségi engedélyezés átruházására az etnikai közösség szervezetei részére. Ez a két rendelkezés előrevetíti a politikai és egyéb jogok, illetve az etnikai kisebbség fejlődését.

ad 24. Az alkotmány nem ír elő hűség kötelezettséget a kisebbséghez tartozók számára.

Összegzés

Az 1991. június 25. óta független Szlovén Köztársaság az autonómia különféle aspektusait adta meg a területén élő két történelmi nemzeti kisebbség számára. Ezeknek a közösségeknek a kérésére az új, 1991-es alkotmány a *nemzeti kisebbség* kifejezést felcserélte az *etnikai közösség* kifejezéssel, a kisebbség szakszó esetleges negatív hangulati velejáróinak elkerülése érdekében. A két csoport a magyar és az olasz etnikai/nemzeti közösség, amelynek tagjai századok óta élnek Szlovénia jelenlegi területének két szélén. A két közösséghez tartozók jelenlegi összesített létszáma 12 000 körüli, ami Szlovénia teljes népességének 0,6%-át jelenti. A magyar közösség hozzávetőleg két és félszerese az olasz közösség létszámának, lakóhelyük általában falu, amihez a földművelés kapcsolódik, így kevesebb köztük az értelmiségi, a köztisztviselő és a vállalkozó. Az olasz közösség jobban el van látva általános és középiskolákkal, olasz nyelvű nyomtatott és elektronikus médiával.

Egyedül a fent említett két közösség az, amelynek megadatott az „*autonóm etnikai közösség*” alkotmányos státusa. Ez a hivatalos megnevezés, amely elkülöníti őket más Szlovéniában élő nem-szlovén etnikai csoportoktól néhány objektív szociológiai és történelmi tényre utal. Ezek a tények különböztetik meg az említett két közösséget többek közt a boszniai muzulmánoktól, a horvátoktól, szerbektől, montenegróiaktól, koszovói albánoktól és a nemzetiségileg meghatározhatatlan - vegyes - jugoszlávoktól.

Az alkotmányosan elismert magyar és olasz etnikai közösség politikai és kulturális autonómiát élvez Szlovénia nemzetiségileg vegyes területein, nem utalva ugyanakkor a területi autonómia szintjére. A közösségek tagjai egyéni és kollektív jogokat egyaránt élveznek, oly módon, hogy néhány jog többnyire kollektív jogként, néhány inkább egyéniként valósul meg. A két közösség, valamint azok tagjai számára biztosított jogok közül néhány a községek és közösségek státútumai által területileg meghatározott.

Az alkotmány által biztosított parlamenti képviselőtől eltekintve a két közösség legfontosabb politikai jogait saját - autonóm és önkormányzó - alkotmányuk tartalmazza. Választási célokból ezek a közösségek a különböző jogi ügyekben politikai pártként, köztestületként, és non-profit szervezetként működnek.

A jelenleg biztosított jogok közül igen sok garantálva volt már Szlovénia függetlenségének kinyilvánítása előtt a korábbi állam, a Jugoszláv Szövetségi Szocialista Köztársaság alkotmányában és jogrendjében. Ehhez még hozzá kell tenni, hogy a kisebbségi jogok a Szlovén Szocialista Köztársaság - mint szövetségi államot alkotó egység - alkotmányában később kibővítést nyertek. Ráadásul a szlovén törvények, községi státútumok megfelelő szabályozása sokkal liberálisabb és nagylelkűbb volt más szövetségi tagállamokénál, nevezetesen Szerbiánál és Horvátországnál.

Vegyük sorba a Szlovéniában élő magyar és olasz közösség jogait!

1. Mint nemzeti kisebbségeknek joguk van védelemre, tekintet nélkül a közösség létszámára.
2. Az ország parlamentjében és a helyi közigazgatásban biztosított politikai képviselőik.
3. Vétőjog a kisebbségek alapvető problémáit érintő indítványokkal szemben.
4. A kisebbségi nyelv hivatalos nyelvként való elismerése, amely jog biztosítja annak szabad használatát a

parlamentben, a helyi közigazgatásban, a hatóságokkal való kapcsolatokban és a bíróságok előtt.

5. A hatóságok kötelesek a kisebbségi nyelv használatára a hivatalos aktusokban, közleményekben, beadványok esetében.

6. Kisebbségi jelképek szabad használata.

7. Kötelező kétnyelvűség a személyi igazolványokban, helyrajzi feliratokban, vállalkozó, kézműves és önfoglalkoztató felirataiban.

8. A kisebbségi szervezetnek vétőjoga van a helyi intézmények kisebbségekre kiható döntései ellen.

9. A kisebbségi nyelv kötelező tanítása a kisebbség iskoláiban.

10. Anyanyelvi nevelés a gyermekgondozóban, óvodában, általános és középiskolában.

11. Jog a kulturális tevékenységek időnkénti anyagi támogatására.

A fenti felsorolásból egyértelműen kiderül, hogy a két elismert etnikai közösség igen tekintélyes közvédelem és támogatás haszonélvezője. Néhány szempontból ezen közösségek tagjai jobb pozícióban vannak, mint a szlovén többség. Ilyen például a parlamenti képviselőjük, ahol a képviselői helyek 1,8%-át foglalják el, míg a népességben betöltött arányuk mindössze 0,6%. A két közösség tehát nem alanya semmiféle diszkriminációnak. Másik oldalról ugyanakkor minden etnikailag vegyes területen élő alacsony létszámú kisebbségnek szembe kell néznie a lemorzsolódással, a vegyes házasságok, jobb foglalkoztatási körülmények által gerjesztett asszimilációval, amihez még az alacsony születési ráta és az általában alacsony létszámú családok is párosulnak. Mindez rendkívüli mértékben igaz a Szlovéniában élő magyar nemzeti közösségre, amely a hivatalos adatok szerint 1953-ban 11 019 főt számlált, az összlakosság 0,75%-át alkotva; 1991-re ezek az adatok 8503-ra és 0,43%-ra módosultak. Az asszimiláció folyamata még erősebb a Magyarországon élő szlovén kisebbség esetében, amely közösség helyzete egyértelműen kevésbé előnyös, mint a Szlovéniában élő magyar közösségé.

2. Horvátország

ad 1. A Horvát Köztársaság Alkotmánya nem tartalmaz említést a népesség természetére vonatkozóan. A 15. cikk minden kisebbség és népcsoport tagjai számára biztosítja az egyenjogúságot.

„Minden kisebbség és népcsoport tagjainak biztosított a nemzetiségi hovatartozás kifejezésének szabadsága, a kisebbségi nyelv és írás szabad használata és a kulturális autonómia.”

ad 2. A horvát állam regionális vonalak mentén szervezett. Ezt a felépítést nem indokolja etnikai, nyelvi vagy vallási sokszínűség, az sokkal inkább történeti fejlődésen alapul.

ad 3. Az alkotmány 10. cikke kötelezi Horvátországot a más államokban élő horvát kisebbség védelmére (szomszédos, európai és tengeren túli államokban). Horvát nemzeti kisebbség él: Olaszországban, Szlovéniában, Ausztriában, Magyarországon, Szlovákiában, Romániában, Szerbiában és Montenegróban.

ad 4. A kisebbség kifejezés egyaránt használatos az *alkotmányban*, az emberi jogokról, valamint a horvátországi nemzeti és etnikai közösségek vagy kisebbségek jogairól szóló *alkotmánytörvényben*.

ad 5. Sem az alkotmány, sem az alkotmánytörvény nem tartalmazza a *kisebbség* precíz definícióját. Ugyanakkor az alkotmánytörvény 5-13. cikkei részletesen kidolgozzák a kulturális autonómia kifejezést, amely a legtöbb kulturális jogot magába foglalja. Ilyen például: az identitáshoz, kultúrához, valláshoz való jog; a nyelv és írásnyelv használat joga mind a privát, mind pedig a közügyekben; saját információs és publikációs tevékenység szervezéséhez való jog; kulturális vagy más társaságok alapításához való jog a nemzeti vagy kulturális identitás védelme érdekében. Az alkotmánytörvény 14-17. cikkei részletesen kidolgozzák a kisebbséghez tartozók oktatását, a 18-20. cikkek a képviselői rendszerben és egyéb kisebbségeket képviselő testületekben való arányos részesedést szabályozzák. A 21-57. cikkek azokat a speciális önkormányzatú (autonóm) kerületeket határozzák meg, ahol a szerb kisebbség alkotja a lakosság többségét. A kisebbségi jogok közvetett definiálásával tehát az alkotmánytörvény meghatározza a *kisebbség* kifejezést.

ad 6. A függetlenség elnyeréséig a következő kisebbségeket ismerték el: olaszok, magyarok, csehek, szlovákok, rutének, ukránok. A Horvát Köztársaság Alkotmánya ezen felül a következő etnikai közösségeknek biztosítja a kisebbségi státust: szlovének, szerbek, muzulmánok, montenegróiak, macedónok, németek, osztrákok, románok és zsidók.

ad 7. Az alkotmánytörvény 6.§ e) pontja minden nemzeti és etnikai közösség tagjai számára biztosítja annak a jognak a gyakorlását, hogy az egyén eldönthesse mely etnikai vagy nemzeti kisebbséghez kíván tartozni akár mint egyén, akár más személyekkel való szövetségben.

Szintén az alkotmánytörvény alapít két speciális státusú körzetet, amelyben a szerb kisebbség alkotja a lakosság több mint 50%-át. Ezekben a körzetekben a szerb kisebbség számára biztosítva van mind a kulturális, mind a területi autonómia (Ez a privilégium más Horvátországban élő kisebbség számára nem adatik meg!). Lásd még ad 21.

ad 8. Horvátországban a kisebbségekkel kapcsolatos problémákat kollektív és egyéni szempontból is szemlélik (úgy mint kisebbségekhez tartozó személyek).

ad 9. Valamely kisebbséghez való tartozás semmilyen hatással nem lehet az állampolgárság megszerzésére, elvesztésére, a politikai jogok gyakorlására. Az alkotmánytörvény 6.§ d) pontja minden etnikai és nemzeti kisebbség tagjai számára biztosítja az egyenlőséget a közügyekben, a politikai és gazdasági szabadságot a szociális szférában, valamint a média, a nevelés és a kultúrát érintő általános ügyekben.

ad 10. A Horvát Köztársaság számos multilaterális szerződést kötött, amelyek a kisebbségek védelmével kapcsolatosak (pl: Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata; Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogokról szóló nemzetközi szerződés; Genocídium Egyezmény; Gyermekek Jogairól szóló Egyezmény). Ezek vagy közvetlenül alkalmazandók (ebben az esetben prioritást élveznek a belső jog előtt), vagy a hazai törvényhozás inkorporálása szükséges.

ad 11. Az alkotmány 14. cikkének megfelelően az egyenlőség alkotmányos alapelve nem utal a kisebbséghez való tartozás alapján a diszkrimináció tilalmára. Az említett cikk szerint a törvény előtt mindenki egyenlő, mindenki élvezheti a különböző jogokat, függetlenül a nemzeti eredettől, szociális származástól, vagyontól, születéstől, képzettségtől és más tulajdonságoktól.

ad 12. Az alkotmánytörvény 4. cikk 1.§-ának megfelelően a Horvát Köztársaság támogatja az etnikai és nemzeti közösségek nemzetükkel vagy anyaállamukkal való kapcsolatát, a nemzeti, kulturális és nyelvi fejlődés előmozdítása érdekében.

A 13. cikk értelmében azok a területek, ahol nemzeti vagy etnikai kisebbség alkotja a lakosság többségét, speciális státussal bírnak.

Az alkotmánytörvény 15. cikk 4.§-a értelmében ezeken a körzeteken kívül az ôslakos etnikai vagy nemzeti kisebbség kollektív jogainak védelme érdekében speciális lépésekre van szükség a közügyek, a nevelés, a hitélet, a média területén, tekintet nélkül a teljes lakossághoz viszonyított arányukra.

A 43. cikk 2.§-ának megfelelően a speciális státusú körzetekben speciális rendészeti igazgatás alapítandó.

ad 13. Az alkotmány 14. cikke szerint minden polgárt megilletnek az alapvető szabadságjogok, fajtól, bôrszíntől, nemtől, vallástól, politikai meggyôződéstől, nemzeti eredettől, vagyontól, születéstől függetlenül. A 39. cikknek megfelelően:

„Tilos és büntetendô minden háborús kezdeményezés és uszítás vagy nemzetiségi, faji, vallási, illetve más túrhetetlen formában megnyilvánuló erôszak alkalmazása.”

A Horvát Köztársaság alkotmányos rendjének legfôbb értékei az alkotmány 3. cikke szerint: szabadság, egyenlőség, nemzeti egyenjogúság, békeszeretet, szociális igazságosság, emberi jogok tiszteletben tartása, a tulajdon sérthetetlenléte, a természet és az emberi környezet megôrzése, a kormány jogai és a demokratikus többpárti rendszer.

ad 14-15. Az alkotmánytörvény 14-17. cikkei tartalmazzák a kisebbségek védelmére vonatkozó elôírásokat az oktatás területén. Ennek értelmében a Horvát Köztársaságban élô etnikai vagy nemzeti közösségek, kisebbségek nevelése

óvodákban és iskolákban az anyanyelven történik. A nevelés - külön erre irányuló kívánságnak megfelelően - elegendő olyan programot kell hogy tartalmazzon, amely bemutatja a kisebbség történelmét és kultúráját.

A speciális státusú kerületen kívüli azon területeken, ahol a nemzeti és etnikai közösségek alkotják a lakosság többségét, és a diákok száma lehetővé teszi - külön erre irányuló kérésnek megfelelően -, külön nevelési intézmények és iskolai osztályok alakíthatók. Ezekben az adott nemzeti vagy etnikai kisebbség nyelvén folyhat az oktatás. A Horvát Köztársaság a 16. cikknek megfelelően biztosítja a szükséges anyagi forrásokat a fenti programok megvalósításához. A 17. cikk értelmében a nemzeti vagy etnikai közösségek tagjai privát óvodákat, iskolákat és más oktatási intézményeket is látogathatnak.

Az alap- és másodfokú oktatásra vonatkozó törvények szerint az oktatás a kisebbségek tagjai számára is biztosított. A fennálló törvényi szabályozás értelmében Horvátországban nincs törvényes akadálya annak, hogy a kisebbség tagjai anyanyelvi oktatásban részesüljenek az általános iskolától az egyetemig. Néhány kisebbség - így az ukránok, rutének, szlovákok - csak általános iskolákat szerveztek anyanyelvi oktatással, míg a magyarok, a csehek ilyen óvodákat, általános és középiskolákat is létrehoztak.

A speciális státusú körzetekben, ahol a szerbek vannak többségben, ugyanezen törvény 11. cikke értelmében a nevelés óvodákban és iskolákban történik a szerb nyelv és ábécé szabályi szerint. Esetükben a nevelés külön kérelem nélkül magába foglalja a saját kultúra és történelem adekvát oktatását.

ad 16. A kisebbségi nyelvek védelmével kapcsolatos rendelkezéseket az alkotmánytörvény tartalmazza. A 7. cikk minden nemzetiségi vagy etnikai közösség tagjait feljogosítja a szabad nyelvhasználatra, mind a privát, mind a hivatalos kapcsolatokban. Az alkotmány 12. cikke szerint:

„Néhány területi egységen belül a horvát nyelv és a latin betűs írás mellett hivatalosan használható más nyelv is, a cirill betűs vagy más írás a törvényben meghatározott feltételek között.”

ad 17. Az alkotmánytörvény értelmében az etnikai és nemzeti közösségek számára biztosított az önkormányzás és a társulás joga az alkotmányban biztosított jogok érvényesülése érdekében. A 10. cikk szerint a nemzeti és etnikai kisebbségek szabadon szervezhetnek anyanyelvükön információs és kiadói tevékenységet. A 11. cikk biztosítja a kulturális és egyéb társaságok alapítását a nemzeti és kulturális identitás megőrzése érdekében. Ezek az társaságok autonómok, a Horvát Köztársaság és helyi önkormányzatainak szervei anyagi támogatást nyújtanak működésükhöz.

Az alkotmány 43. cikkének megfelelően az állampolgároknak biztosított a szabad egyesülés joga javaik védelme, illetve szociális, gazdasági, politikai, nemzeti, kulturális vagy más meggyőződés és célok érvényre juttatása végett.

ad 18. A 7. pontban említettek kivételével sem az alkotmány, sem az alkotmánytörvény nem követeli meg speciális szabályok alkalmazását a különböző kisebbségek esetében.

ad 19. A kisebbségekhez tartozók számára biztosított a határon átnyúló egyesüléshez való jog, és ez semmilyen eszközzel nincs korlátozva.

ad 20. A politikai pártok szervezése és tevékenysége Horvátországban az 1990-es *politikai szervezetekről szóló törvényben* van szabályozva.

ad 21. A különböző kisebbségek jelenléte kihatott az alkotmánytörvény előírásaira ugyanúgy, mint a választójogra. Az alkotmánytörvény IV. fejezetének 18. cikke szerint:

„Azon nemzeti és etnikai közösség vagy kisebbség, amely a Horvát Köztársaság népességének több mint 8%-át alkotja, arányos képviselőre jogosult a Horvát Parlamentben, annak kormányában, ugyanúgy, mint a különböző bírói testületekben.

Azon nemzeti és etnikai közösség vagy kisebbség tagjai, amelyek a Horvát Köztársaság népességének kevesebb mint 8%-át alkotják, öt képviselői hely választások útján való betöltésére jogosultak a Horvát Parlament Képviselőházában.”

ad 22. A szerb kisebbség Horvát Köztársaságban való jelenléte következtében speciális önkormányzati státussal (autonómiával) rendelkező régiók kerültek kialakításra, amelyben a szerb kisebbség tagjai alkotják a relatív vagy abszolút többséget az 1981-es censushoz képest. Knin és Glina autonóm körzetek megalapítása kedvez a szerb

kisebbség autonómiájának a Horvát Köztársaságban.

ad 23. Az alkotmány és az alkotmánytörvény elfogadásakor speciális intézkedések kerültek bevezetésre a kisebbségek politikai életbe való integrációja érdekében (lásd: 21. pont). A 19. cikk kinyilvánítja:

„A nemzeti és etnikai közösségek vagy kisebbségek tagjai a helyi lakosságban betöltött arányuknak megfelelő képviseletre jogosultak a helyi és másodfokú önkormányzati testületekben.”

ad 24. Valamely kisebbséghez tartozó számára törvény nem ír elő speciális hűségi kötelezettséget.

3. Szlovákia

ad 1. A Szlovák Köztársaság Alkotmányának preambuluma kinyilvánítja a nemzetek önrendelkezési jogát, összhangban a Szlovákia területén élő nemzeti kisebbségek és etnikai csoportok létevel, a polgári alapelvekkel:

„Mi, a szlovák nemzet (...) a nemzetek önrendelkezésének természetes jogából kiindulva, a Szlovák Köztársaság területén élő nemzetiségi kisebbségek és etnikai csoportok tagjaival közösen, (...) tehát mi, a Szlovák Köztársaság polgárai választott képviselőink révén elfogadtuk a következő alkotmányt...”

Az állam lakosságának jellege ily módon tehát az alkotmány által meghatározva: nemzetiségi és etnikai.

ad 2. Az alkotmány értelmében a Szlovák Köztársaság unitárius állam, amelynek területe egységes és oszthatatlan (3. cikk).

ad 3. A szlovák államnak az a kötelezettsége, hogy a Szlovák Köztársaság területén kívül élő kisebbségeit védelemben részesítse, nincs kimondva az alkotmányban. 1997-ben azonban született egy törvény ezeknek a közösségeknek a védelme érdekében.

ad 4. Mind az alkotmány, mind pedig a különböző kisebbségek védelmével kapcsolatos törvények használják a „nemzeti kisebbség vagy etnikai csoport” kifejezést.

ad 5. A Szlovák Köztársaság alkotmánya és a hatályos törvények sem tartalmazzák a kisebbség pontos meghatározását. A kisebbségi jogok köre azonban a nemzeti kisebbséghez vagy etnikai közösséghez tartozó szlovák állampolgárokat illeti (33, 34. cikk). Az alkotmány nem tartalmaz kritériumokat annak megállapítására, hogy mely személyek tartoznak valamely kisebbséghez.

ad 6. Az alkotmány a kisebbségi és egyéb csoportok jogainak elismerésével etnikai alapon különbözteti meg őket a népesség többi részétől. Meghatározásukra - amint azt feljebb már említettük - két kifejezés használatos: nemzeti kisebbség és etnikai csoport. Ez a tény ugyanakkor semmiféle besorolást, osztályozást nem jelent sem azok megbecslése, sem a rájuk vonatkozó törvényi szabályozás szempontjából. Az alkotmányban a különböző jogok biztosítása nem függ attól, hogy nemzeti vagy etnikai csoportról van-e szó.

ad 7. Sem az alkotmány, sem pedig más törvény nem követeli és nem is határozza meg a kisebbségek állam általi (törvényes) elismerését. Az alkotmány 12. cikkének (3) bek. szerint:

„Mindenkinek jogában áll szabadon dönteni saját nemzetiségéről. Tilos ennek a döntésnek bármiféle befolyásolása és az elnemzetietlenítésre irányuló nyomás minden módzata.”

Ez tehát azt is jelenti, hogy bármiféle kényszer alkalmazása (beleértve az állami szervek felől érkezőt is) arra nézve, hogy valaki valamely kisebbség tagjának vallja magát, egyértelműen tiltott az alkotmány ezen rendelkezése alapján.

ad 8. Szlovákiában az egyéni szintnél kicsit magasabban van szemlélve a kisebbségi probléma, de az erre a kérdésre vonatkozó válasz elég összetett. Az egyéni vagy kollektív jogok kérdése egyelőre sem nemzetközi dokumentumokban, sem a belső jogalkotásban nem lett letisztázva. A kisebbséghez tartozók jogainak egyéni jogként való elismerése kollektív jogként is értelmezhető, és *vica versa* (lásd például a DH-MIN dokumentumokat Strasbourg, 1993. január-március). Létezik-e olyan jog (beleértve az önrendelkezéshez való jogot is), amely nem értelmezhető egyéni jogként bármely esetben? Ha elfogadjuk, hogy a kollektív jogokat úgy vesszük figyelembe, mint (amelyhez az egyén valamely kisebbséghez való tartozásán keresztül jutott, és) amely a polgár részéről pozitív követelést támaszt az állam irányába, akkor a szlovák alkotmány 34. cikke alapján - amely nemzeti kisebbséget vagy

etnikai csoportot alkotó polgárokról beszél - arra következtethetünk, hogy ezek a jogok az egyéneket, vagy egy nagyobb egység (a kisebbség) egy részét illetik. Amikor az alkotmány kimondja, hogy a nemzeti kisebbséget vagy etnikai csoportot alkotó polgárok számára biztosított az a jog, hogy *kisebbségük vagy csoportjuk más tagjaival együtt* saját kultúrájukat fejlesszék, akkor feltehetjük, hogy ezek a jogok együttesen (kollektíve) kerülnek megvalósításra.

ad 9. A valamely kisebbséghez való tartozás a Szlovák Köztársaság hatályos jogrendje értelmében nincs kihatással sem az állampolgárságra, sem a politikai jogok gyakorlására. A 12. cikk (4) bek. értelmében senkinek jogai nem csorbíthatók alapvető jogai és szabadságjogai érvényesítése miatt. A 33. cikk hangsúlyozza:

„Bármely nemzetiségi kisebbséghez vagy etnikai csoporthoz való tartozás senkinek sem lehet hátrányára.”

Az alkotmány a politikai jogok biztosításakor nem tesz semmilyen különbséget aszerint, hogy valaki valamely kisebbség tagja. Ehelyett azokat mindenkinek biztosítja, és végig polgárokról beszél.

A 40/1993-as számú állampolgársági törvény az állampolgárság megszerzésének és elvesztésének szabályozásakor semmiképpen nem veszi figyelembe az etnikai csoporthoz vagy kisebbséghez való tartozást (elméletileg egy eset lehetséges: ha a Szlovák Köztársaság nemzeti kisebbséghez tartozó állampolgára saját kérvényére elveszti állampolgárságát, akkor nem lehet többé alanya az alkotmányban rögzített kisebbségi jogoknak).

ad 10. A nemzeti kisebbségek törvényes helyzetét nemzetközi egyezmények is szabályozzák. Az alkotmány 11. cikke szerint:

„Azok az emberi jogokról és alapvető szabadságjogokról szóló nemzetközi szerződések, amelyeket a Szlovák Köztársaság ratifikált és a törvény által megállapított módon kihirdetett, a Szlovák Köztársaság törvényeivel szemben elsőbbséget élveznek, amennyiben az alkotmányos jogok és szabadságjogok bővebb terjedelmét biztosítják.”

ad 11. Az egyenlőség alkotmányos alapelve az alkotmány 12. és 33. cikkében tiltja a diszkriminációt is. A Szlovák Köztársaság területén az alapvető szabadságjogok mindenkinek számára biztosítottak fajra, bőrszínre, nyelvre, vallásra, (...) nemzeti vagy etnikai kisebbséghez való tartozásra való tekintet nélkül. Ezen körülmények miatt senkit sem érhet hátrányos megkülönböztetés.

ad 12. A pozitív diszkrimináció elve kifejezetten sem az alkotmányban, sem más jogszabályban nincs rögzítve. Az alkotmány 34. cikkének rendelkezései a kisebbségek speciális jogait biztosítják a nyelvhasználat, a kultúra, az egyesülés és az oktatás területén.

ad 13. A Szlovák Köztársaságban a kisebbségek büntetőjogi védelemben részesülnek. A büntetőtörvény bűncselekménynek minősíti valamely nemzetiség vagy faj, illetve azok nyelvének rágalmazását (198. §), és a nemzeti vagy faji gyűlöletre való felbujtást (198/A. §). Valamely nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösség ellen irányuló genocídium szintén bűncselekménynek minősül (259. §).

ad 14. Az alkotmány a kisebbséghez tartozók számára törvényben szabályozott keretek között az államnyelv elsajátításához való jogon kívül biztosítja az anyanyelven való művelődéshez való jogot, valamint a művelődési és kulturális intézmények alapításához és fenntartásához való jogot (33. cikk 1-2. bek.). A 42. cikk szerint mindenkinek joga van a műveltségre. Az előbb említett jogok a nemzeti kisebbségek és etnikai közösségek számára egyaránt biztosítottak.

ad 15. A kisebbségi nyelv tanulásával, illetve a kisebbségi nyelven való tanulással kapcsolatban egyértelmű rendelkezéseket semmilyen törvény sem tartalmaz. Az egyetemokről szóló törvény értelmében egyetemi vagy kari döntés szükséges pedagógiai vagy tudományos intézetek alapításához. A különböző kisebbségek számára önálló egyetem alapítása ez ideig nem történt.

ad 16. A Szlovák Köztársaság Alkotmányának 34. cikk 2.b pontja biztosítja az anyanyelv hivatalos kapcsolatokban való használatának jogát. A kisebbségi nyelvhasználatról szóló törvény értelmében ehhez az adott kisebbségnek legalább 20%-át kell alkotnia az adott közösség lakosságának.

ad 17. Az alkotmány 34. cikk 1. bekezdése értelmében a kisebbségeknek joguk van az információk anyanyelven való terjesztéséhez és befogadásához. A 36/1978-as és a 115/1989-es színházi tevékenységekről szóló törvény értelmében a Kulturális Minisztériumnak figyelembe kell vennie a nemzeti kisebbségek és etnikai közösségek érdekeit a színházi kultúra területén, és megfelelő feltételeket kell teremtenie ezen közösségek érdekeinek kielégítésére. A gyakorlatban a

Szlovák Köztársaságban három különböző színház működik, amelyek kisebbségi nyelven adnak elő: Kassán és Komáromban magyar színház, Presovban ukrán-rutén színház. A rádiózás területén a Szlovák Rádióknak biztosítania kell a Szlovákiában élő nemzeti kisebbségek és etnikai közösségek számára az információk anyanyelven történő terjesztését és befogadását.

ad 18. Sem az alkotmány, sem más törvény nem követeli meg speciális szabályok alkalmazását a kisebbségekkel kapcsolatban.

ad 19. A kisebbséghez tartozók egyesülési joga teljességgel elismert. Általánosan ezt a jogot az alkotmány 29. cikk (1) bek.-e garantálja:

„A szabad egyesüléshez való jog biztosított. Mindenkinek jogában áll másokkal együtt egyletekben, társaságokban vagy más egyesületekben társulni.”

A kisebbséghez tartozók nemzeti szervezetekbe való egyesülésének joga a 34. cikk által külön is biztosított. A polgárok párt- és mozgalomalapítási joga a 29. cikk 2. bekezdésén alapul. A hivatkozott törvényhely alapján működtek 1998 őszéig külön-külön a magyar szervezetek.

ad 20. A kisebbségeket képviselő politikai pártok tekintetében nincsenek speciális alkalmazást igénylő szabályok.

ad 21. A Szlovák Köztársaságban a hatályos törvények értelmében a parlamenti választásokon az arányos választási rendszer, míg a helyhatósági választásokon a többségi rendszer (relatív többséggel) használatos, tekintet nélkül a lakosság valamilyen csoportjára.

ad 23. A kisebbségek politikai életben való részvételével kapcsolatban az alkotmány 34. cikk (2.) bek. c. pontja biztosítja a kisebbségek számára az őket érintő ügyek megoldásában való részvételt. Speciális intézkedések megtételére nem került sor.

ad 24. Az alkotmány 34. cikk 3. bek. kimondja:

„A nemzetiségi kisebbségekhez és etnikai csoportokhoz tartozó állampolgárok számára az alkotmányban biztosított jogok gyakorlása nem irányulhat a Szlovák Köztársaság szuverenitásának és területi integritásának veszélyeztetésére, valamint többi lakosának diszkriminációjára.”

Ez az előírás inkább általános karakterű, és semmi esetre sem jelentheti a kisebbséghez tartozók különböző jogainak korlátozását.

Összegzés

A Szlovák Köztársaság Alkotmányában Szlovákia kisebbségeinek speciális jogai a második fejezet negyedik részében vannak szabályozva (33-34. cikk). Ezeket a rendelkezéseket az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló Európai konvencióból adoptálták. Az említett két törvénycikk a következő kisebbségi jogokat biztosítja:

1. szervezetekbe való egyesülési jog;
2. művelődési és kulturális intézmények alapításához való jog;
3. államnyelv elsajátításához való jog;
4. anyanyelvi művelődéshez való jog;
5. anyanyelv hivatalos kapcsolatokban való használatának joga;
6. jog a kisebbségeket érintő ügyek megoldásában való részvétel- hez.

Az 1992-es szlovák alkotmány nagyot lépett előre a különböző jogok biztosítása terén. Mindazonáltal heves bírálatok is érték, elsősorban a magyar nemzeti közösség és a különböző nemzetközi szervezetek részéről. A kisebbségi jogokkal kapcsolatban a szlovák alkotmány preambuluma az egész törvény alaphangját megadja a kisebbségek törvényes helyzetére vonatkozóan. Az első kifejezést követően - *Mi, a szlovák nemzet* - minden fordulat kiemelkedő

pozíciót biztosít a szlovák nemzetnek. A *nemzet* kifejezés nem utal minden Szlovák Köztársaság területén élő emberre. Inkább a szlovák nemzetre utal, szemben a Szlovákiában élő etnikai közösségek és kisebbségek tagjaival. A különböző országok alkotmányaihoz képest ez egy meglehetősen ritka, sőt egyedülálló utalás a kisebbségekre. Azt sugallja ugyanis, hogy a kisebbségekhez tartozóknak más a státusuk, mint a szlovák többségnek.

A 24. pontban idézett rendelkezés (Alkotmány 34. cikk 3. bek.) az intézkedések jellegét inkább korlátozóvá, mint megengedővé teszi. Számos cselekedet értelmezhető ugyanis fenyegetően a Szlovák Köztársaság szuverenitására nézve. Valójában a magyar és a rutén kisebbség saját ügyeik magasabb szintű kontrollálására irányuló törekvése (is) értelmezhető a fentiek szerint. Ugyanakkor tökéletesen indokolt kérešként is értelmezhető a centralizáció csökkentése, az önkormányzatiság növelése érdekében. Amióta a legtöbb alapvető jog részletes kifejtése és korlátozása egyszerű törvény útján történik, az alkotmányos jogok alapelve elvesztette racionalitását. Ahol a nemzeti többség az ország lakosságának 85%-át alkotja, ott a kisebbségi jogokat a többség akaratából kell biztosítani. Ez különösen fontos a centralizált politikai rendszerekben, ahol a közkiadások még az állam által irányítottak.²

A legtöbb kifogást a szlovák alkotmánnyal szemben az 1992-ben még külön működő és politizáló magyar szervezetek tették. A kifogások kiterjedtek a preambulumra, a szerkezetre, az általános rendelkezésekre, a kisebbségek speciális jogainak kiterjesztésére, igényeik kielégítésére. A preambulum vonatkozásában a „*Mi, a szlovák nemzet*” kifejezés idegesíti leginkább a magyarokat. Véleményük szerint az alkotmány túl kiemelkedő és uralkodó pozíciót biztosít a szlovák nemzet számára, amit egyértelműen tükröz már az alkotmány első fordulata is.

4. Románia

ad 1. A román alkotmány 1. cikk 1. bek. szerint:

„Románia szuverén és független, egységes és oszthatatlan nemzeti állam.”

ad 3. Az alkotmány nem állapít meg kötelezettséget az állam számára a területén kívül élő kisebbségi közösségek védelme érdekében.

„Az állam támogatja a kapcsolatok erősítését az ország határain kívül élő románokkal, és az állampolgárságuk szerinti állam törvényhozását betartva cselekvőképpen fellép etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitásuk megtartásáért, fejlesztéséért és kifejezéséért.” (Alkotmány 7. cikk)

ad 4. A *kisebbség* vagy ezzel egyenértékű kifejezés nem használatos sem az alkotmányban, sem más törvényekben. Az alkotmány a következő szakkifejezéseket használja: „*személyek, akik nemzeti kisebbségekhez tartoznak*”, vagy „*polgárok, akik nemzeti kisebbségekhez tartoznak*”. A helyi közigazgatás rendjéről szóló 1991. november 26-án elfogadott 69. törvény az országgyűlési képviselők és a Szenátus tagjainak megválasztásáról szóló 1992. július 15-én elfogadott 68. törvényhez hasonlóan a „*nemzeti kisebbségekhez tartozó polgárok*” kifejezést használja.

ad 6. A nemzeti kisebbséghez való tartozás Romániában megvalósulhat etnikai, kulturális, nyelvi és vallási alapon. Az alkotmány nem engedi meg a kisebbség állam általi elismerését, azaz nem létezik ilyen jogi kategória.

ad 7. Az alkotmánnyal megegyezően az állam elismeri és biztosítja a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek jogát etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitásuk megtartásához, fejlesztéséhez és kifejezéséhez (6. cikk; jog az identitáshoz). Ezen a módon az állam - az összes kisebbség vonatkozásában - előrelátóan elismeri, hogy léteznek területén nemzeti kisebbséghez tartozó személyek. A kisebbséghez való tartozás vagy nem tartozás egyéni jellegű, az tehát mindig az egyén szabad választásán alapul.

ad 8. A fentiekből adódóan a kisebbségek problémája a szigorúan egyéniesített kifejezéssel (nemzeti kisebbséghez tartozó személy) való szembenézés.

ad 9. A kisebbséghez való tartozás nem lehet hatással az állampolgárság megszerzésére, elvesztésére, valamint a politikai jogok gyakorlására sem.

ad 10. A nemzetközi jog és a hazai jog viszonyáról a Román alkotmány 11. cikke rendelkezik:

„A román állam kötelezi magát, hogy következetesen és jóhiszeműen teljesíti az általa részes félként aláírt szerződésekből reá háruló kötelezettségeket. A parlament által a törvénynek megfelelően ratifikált szerződések a hazai jog részét képezik.”

A nemzetközi szabályok megerősítése törvénnyel történik, jogforrási hierarchiában betöltött helyük megegyezik a törvényekével. Az emberi jogokra vonatkozó nemzetközi szerződések tekintetében a 20. cikk leszögezi:

„Az állampolgárok jogaira és szabadságjogaira vonatkozó alkotmányos rendelkezések az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatával és a Románia által részes félként aláírt paktumokkal és más szerződésekkel összefüggésben értelmezendők és alkalmazandók. A Románia által az alapvető emberi jogokra vonatkozóan részes félként aláírt paktumok, szerződések és a belföldi törvények közötti eltérések fennállása esetén a nemzetközi szabályozásokat kell elsőbbségben részesíteni.”

ad 11. Az alkotmány 4. cikke szerint az állam alapja a román nép egysége. Románia az összes állampolgárainak közös és oszthatatlan hazája, fajtól, nemzetiségtől, etnikai eredettől, nyelvtől, vallástól, nemtől, véleményétől, politikai hovatartozástól, vagyontól vagy társadalmi származástól függetlenül. A jogegyenlőségről szóló 16. cikk szerint:

„Az állampolgárok kiváltságok és megkülönböztetések nélkül egyenlők a törvény és a közhatalmuk előtt.”

ad 12. Romániában nem elismert a kisebbségeket támogató pozitív diszkrimináció.

ad 13. Romániában „törvény tiltja az ország és a nemzet gyalázását, a buzdítást az agressziós háborúra, a nemzeti, a faji, az osztály- vagy a vallási gyűlöletre, az uszítást a megkülönböztetésre, a területi szeparatizmusra vagy a nyilvános erőszakra, valamint az erkölccsel ellenkező obszcén megnyilvánulásokra” (alkotmány 30. cikk 7. bek.).

ad 14-15. Az alkotmány 32. cikke a tanuláshoz való jogról rendelkezik. Eszerint a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek számára garantált az anyanyelven való tanulás és az a jog, hogy ezen a nyelven oktathassák őket; e jogok gyakorlásának a módjait törvény állapítja meg. Az állami oktatás a törvénynek megfelelően ingyenes. Az állam biztosítja a vallásos oktatás szabadságát, minden egyes vallásfelekezeti sajátos követelményei szerint.

A nemzeti kisebbséghez tartozó személyeknek joguk van a nemzeti nyelvükön való tanuláshoz és tanításhoz az oktatás minden szintjén. Azokban a községekben, ahol nemzeti kisebbséghez tartozók egyenlő arányban élnek és működtetni akarnak óvodákat, elemi iskolákat, középiskolákat, gimnáziumokat, főiskolákat és különböző tagozatokat, ott osztályokban vagy csoportokra bontva anyanyelven folyhat az oktatás.

Az ilyen tanintézmények, egyéb tagozatok, osztályok vagy csoportok felállítása iskolai felügyelők feladata, annak függvényében, hogy mennyire sürgős és fontos az adott területen élő népesség számára a nemzetiségi oktatás. A román történelmet azonban románul tanítják.

A felsőoktatásban szerveződnek olyan csoportok és évfolyamok, amelyek bontásban tanulnak a kisebbséghez tartozó nyelven is, annak érdekében, hogy megteremtődjenek a nélkülözhetetlen személyi feltételek a tanítói, kulturális, művészeti tevékenységhez. A román nyelvből és irodalomból tett kötelező vizsga a középfokú oktatásban való részvétel elismerése az érettségi vizsgán.

ad 16. Az alkotmány 13. cikke szerint Romániában a román nyelv a hivatalos nyelv, így az igazságszolgáltatási eljárás nyelve is a román. A 127. cikk 2. bek. szerint ugyanakkor:

„A nemzeti kisebbségekhez tartozó állampolgároknak, valamint a román nyelvet nem értő vagy nem beszélő személyeknek jogukban áll tolmács útján tudomást szerezni a velük kapcsolatos összes iratról, és munkálatról, joguk van a bíróság előtt tolmács útján beszélni és következtetéseiket megfogalmazni; a bűnpercek esetén e jogok gyakorlását ingyenesen kell biztosítani.”

ad 17-18. Nem tartalmaz, illetve nem engedi meg.

ad 19. Az egyesülési alapjogok teljes katalógusa megismerhető az alaptörvényből, ez a szabályozás vonatkozik a nemzeti kisebbségekhez tartozókra is. A 37. cikk szerint:

„Az állampolgárok szabadon egyesülhetnek politikai pártokba, szakszervezetekbe és más egyesülési formákba. Nem alkotmányosak azok a pártok vagy szervezetek, amelyek a céljaiknál vagy tevékenységükénél fogva síkra szállnak a politikai pluralizmus, a jogállam elvei vagy Románia szuverenitása, integritása, illetve függetlensége ellen.”

ad 20. A kisebbségeket képviselő politikai pártok tekintetében semmilyen speciális szabályok nem alkalmazandók.

ad 21. Az alkotmány 59. cikk 2. bek. a következően rendelkezik:

„A nemzeti kisebbségekhez tartozó állampolgárok azon szervezetei, amelyek a választásokon nem kapják meg a parlamenti képviselőtükhöz szükséges szavazatszámot, egy-egy képviselői helyre jogosultak, a választási törvény feltételei között. A valamely nemzeti kisebbséghez tartozó állampolgárokat csak egyetlen szervezet képviselheti.”

Az országgyűlési képviselők és a Szenátus tagjainak megválasztásáról szóló 1992. évi 68. törvény:

4.§ (1) Azoknak a - nemzetiségi kisebbséghez tartozó állampolgárok által törvényesen megalkotott - szervezeteknek, amelyek a választásokon nem szereztek meg legalább egy képviselői helyet (mandátumot) - az 59. cikk (2) bekezdésének megfelelően -, együttesen joguk van egy képviselői székre, amennyiben az országos képviselői választásokon érvényesen leadott szavazatok átlaga szerint legkevesebb 5 szavazatot kaptak 100-ból országos viszonylatban.

(2) A nemzetiségi kisebbségekhez tartozó állampolgárok választásokon induló szervezetei jogi szempontból egyenrangúnak tekintendők azokkal a politikai pártokkal, melyek a választásokon részt vesznek.

(3) Egyenlő megítélés alá esnek az (1) bekezdés rendelkezéseiben foglaltakkal azok a nemzetiségi kisebbségekhez tartozó állampolgári szervezetek, amelyek ezeknek a szervezeteknek közös listáján indulnak a választásokon. Abban az esetben, ha egyik ilyen (pártonkívüli) jelöltet sem választják meg a közös listáról, az (1) bekezdés rendelkezéseinek megfelelően a közös listán szereplő szervezeteknek képviselői helyet kell juttatni.

(4) A (3) bekezdés rendelkezései nem alkalmazandók nemzetiségi kisebbségekhez tartozó állampolgárok azon szervezeteire, amelyek valamely politikai párttal közös listán, más politikai szerveződéssel közös listán, vagy - a (3) bekezdésnek megfelelően - utóbbiakkal saját listájukon indultak közösen a választásokon.

(5) Az (1) és a (3) bekezdés értelmében kiosztott képviselői hely az ezen kívül megválasztott képviselők számának arányában kerül megállapításra.

ad 22. A kisebbségek jelenléte semmilyen hatással sem volt Románia különböző szempontok szerinti (választókerzetek, közigazgatási felosztás) területi felosztásakor.

ad 23. Lásd a 21. pontban leírtakat! A román kormány az 1993. április 6-i kormányhatározattal létrehozta a *Nemzeti Kisebbségek Tanácsát*, amely a kormány tanácsadó szerveként működik.

ad 24. Az alkotmány 50. cikke az ország iránti hűséggel kapcsolatban annyit mond, hogy az „szent jellegű”. A kisebbségekhez tartozók számára egyéb hűségi kötelezettség nincs előírva.

5. Ukrajna

ad 1. Az 1996. június 28-án elfogadott új ukrán alkotmány már preambulumban utal a népesség jellegére:

„Ukrajna legfelsőbb tanácsa az ukrán nép - Ukrajna valamennyi nemzetiségű állampolgárai nevében (...) elfogadja a jelen alkotmányt - Ukrajna alaptörvényét.”

ad 3. Az alkotmány 12. cikke szerint:

„Ukrajna gondoskodik az állam határain túl élő ukránok nemzeti-kulturális és nyelvi szükségleteinek a kielégítéséről.”

ad 4. Az alkotmány Ukrajna valamennyi nemzetiségű állampolgárai mellett használja a nemzeti kisebbség kifejezést is (10., 53.§§).

ad 5. Maga az alkotmány nem tartalmaz semmiféle kisebbség-definíciót.

ad 7. Az alkotmány nem tartalmaz a kisebbségek állami elismerésével kapcsolatos rendelkezéseket.

ad 9. Ukrajnában az állampolgárság egységes, az állampolgárság megszerzésének és megszűnésének alapjait törvény határozza meg (4. cikk).

ad 10. Az alkotmány 9. cikkének rendelkezése szerint a hatályos nemzetközi szerződések, melyek kötelező voltához Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa beleegyezését adta, Ukrajna országos törvényhozásának a részét képezik. Ukrajna alkotmányának ellentmondó nemzetközi szerződések kötése csak Ukrajna alkotmányának megfelelő módosítása után lehetséges.

A 85. cikk felsorolja Ukrajna Legfelsőbb Tanácsának a megbízatásait. Ezek között a 32. pontban a következő áll:

„hozzájárulás a törvény által megszabott határidőben Ukrajna nemzetközi szerződéseinek a kötelezővé tételéhez és Ukrajna nemzetközi szerződéseinek a felmondása.”

ad 11-13. A 24. cikk úgy rendelkezik, hogy

„az állampolgárok egyenlő alkotmányos jogokkal és szabadságjogokkal bírnak és egyenlőek a törvény előtt. Fajra, a bőr színére, politikai, vallási és egyéb meggyőződésre, nemre, etnikai és szociális származásra, vagyoni helyzetre, lakhelyre, nyelvi és más ismérvekre való tekintettel nem lehetnek kiváltságok és korlátozások.”

ad 14-15. Az alkotmány 53. cikk rendelkezése szerint az oktatáshoz mindenkinek joga van.

„A nemzeti kisebbségekhez tartozó állampolgárok számára a törvénynek megfelelően szavatolják azt a jogot, hogy anyanyelvükön tanuljanak, vagy tanulják anyanyelvüket az állami és a helyhatósági tanintézetekben vagy a nemzeti kulturális társaságok közreműködésével.”

ad 16. Az ukrán alkotmány 10. cikke kimondja, hogy

„Ukrajnában szavatolt az *orosz és a többi ukrainai nemzeti kisebbség* nyelvének szabad fejlődése, használata és védelme.”

A 11. cikk:

„Az állam elősegíti az ukrán nemzet és történelmi tudata, hagyományai, kultúrája konszolidálódását és fejlődését, valamint Ukrajna valamennyi őslakos népe és nemzeti kisebbsége etnikai, kulturális, nyelvi és vallási sajátosságának a fejlődését.”

ad 17-18. Az alkotmány nem tartalmaz ezekkel a kérdésekkel összefüggő rendelkezéseket.

ad 19. A 36. cikk szerint Ukrajnában az állampolgárok valamennyi egyesülése egyenlő a törvény előtt.

"Ukrajna állampolgárainak joguk van szabadon politikai pártokba és társadalmi szervezetekbe egyesülni emberi és szabadságjogaik gyakorlása és védelme, illetve politikai, gazdasági, szociális, kulturális és egyéb érdekeik kielégítése céljából, kivéve az ország biztonsága és a közrend, a lakosság egészségének, illetve mások emberi és szabadságjogainak a védelme érdekében a törvény által meghatározott korlátozásokat."

ad 20, 23. Az alkotmány nem tartalmaz semmilyen rendelkezést a kisebbségek politikai képviseletével kapcsolatban.

ad 21. Az ukrán választójogi törvény lehetővé teszi olyan választókörzet létrehozását Kárpátalján, amelyben a magyar nemzetiségűek alkotják a többséget.

ad 22. A Krím félszigeten a kb. 15 milliós orosz kisebbség *Krím Autonóm Köztársaságban* él (134-139. cikk).

ad 24. Az alkotmány 65. cikke szerint:

"A hazának, Ukrajna függetlenségének és területi épségének a védelme, állami jelképeinek a tiszteletben tartása Ukrajna állampolgárainak a kötelessége."

6. Jugoszlávia

Ebben a fejezetben a szomszédos többségi államok alkotmányának elemzését próbáltuk elvégezni, annak érdekében, hogy átfogó képet nyerhessünk az adott országok kisebbségeket érintő szabályozásáról, a különböző kisebbségek jogairól, kötelességeiről. Tettük mindezt az országok olyan sorrendjében, hogy a kisebbségek számára a véleményünk

szerint legtöbb jogot biztosító, legnagyobb, a jogállami elveknek legjobban megfelelő országoktól haladtunk az ezeket a jellemzőket kevésbé kiérdemlő államok felé. Ukrajna alkotmányának áttekintése után a sor végéhez, Jugoszláviához értünk.

Mindannyiunk előtt nyilvánvaló ugyanis, hogy a jelenlegi Jugoszlávia, különösen annak vezetése semmi esetre sem tekinthető jogállaminak, a kisebbségek toleranciáját maximálisan tiszteletben tartónak. Éppen ezért fölöslegesnek érezzük a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság alkotmányának kisebbségi szempontból történő átfésülését, hiszen az abban 1992. április 27-én lefektetett elvek és rendelkezések köszönő viszonyban sincsenek a mindennapi élettel.

Érdeemes lenne például megkérdezni az újfalusi plébánost és az itabei református lelkészét az alkotmány 43. cikkében biztosított (?) vallásszabadságról, a vallás nyilvános vagy magángyakorlásának és a vallási szertartások megtartásának szabadságáról. Valószínűleg gyakorlati információkkal tudnának szolgálni a 45. cikkben biztosított (?) nemzeti hovatartozás kinyilvánításáról is.³

A 42. cikk szerint tilos az olyan szervezetek tevékenysége, amelyek az alkotmányos rend megdöntését, nemzeti, faji, vallási vagy más türelmetlenség és gyűlölet szítását szolgálják. Mindenki tudja ugyanakkor, hogy a magyarság által lakott területeken „jelen vannak” Arkhan többszörösen kipróbált szabadcsapatai, igaz nincsenek aktiválva, de ez a rezsím parancsára bármikor megtörténhet. A 38. cikk szerint tilos a sajtó és a tömegtájékoztatás más formáinak cenzúrája, de ezt a rendelkezést (is) minden nap figyelmen kívül hagyják.

Jó néhány alkotmányi rendelkezést lehetne még idézni, amelyek alátámasztják a fejezet elején leírtakat. Nem látjuk tehát értelmét annak, hogy buborékként olyan rendelkezéseket idézzünk, mint például a 11. cikk - amely kimondja, hogy a JSZK elismeri és biztosítja a nemzeti kisebbségeknek a jogát etnikai, kulturális, nyelvi és egyéb sajátosságai megőrzésére, fejlesztésére és kifejezésre juttatására -, akkor, amikor még mindig újabb és újabb megcsonkolt tetemekkel teli tömegsírokat tárnak föl Koszovóban.

Reményeink szerint azonban előbb-utóbb Jugoszláviában is be kell következnie a fordulatnak és az országnak el kell indulnia a demokratizálódás útján a Balkánról Európa irányába. Ez a folyamat valószínűleg az alkotmányt sem hagyja majd érintetlenül, aminek szükségszerű bekövetkezte után térhetünk vissza eredeti célunk megvalósításához.

Irodalom

Questionnaire on the rights of minorities (approved by the Commission during its 14th meeting, Venice, 5-6 February 1993) = The protection of minorities (European Commission for Democracy through Law), Council of Europe, Strasbourg 1994.

Kelet-Európa Új alkotmányai. JATE Állam- és Jogtudományi Kar Alkotmányjogi Tanszék, 1997.

Edwin Bakker: Minority conflicts in Slovakia and Hungary? Groningen 1997.

Anton Bebler: The rights and autonomy of the national minorities in Slovenia. = The protection of minorities.

The legislative and institutional framework for the national minorities of Romania. (The Government of Romania, the Council for National Minorities) Bukarest 1994.

Terítéken a tanügyi törvény. Erdélyi Magyarság 1999/7, 8, 9. szám.

Ukrajna alkotmánya. Ukrajna Legfelsőbb Tanácsának hivatalos kiadványa, 1996.

* *A Kárpát-medencei magyar autonómiák lehetősége az ezredfordulón* című tanulmány első része a Magyar Kisebbség 2000/2-es lapszámában jelent meg.

¹ *Questionnaire on the rights of minorities.* In: *The protection of minorities* (European Commission for Democracy

through Law). Council of Europe, Strasbourg 1994. - felhasználásával.

² Young 1994/8. In: *Minority conflicts in Slovakia and in Hungary*.

³ Kasza József, a VMSZ elnöke 1999. november 11-én a MÁÉRT II. ülésének megnyitása előtt arról tájékoztatta a sajtó képviselőit, hogy a magyarság fenyegetése állandó, az intenzitás a milosevicsi rezsim akaratától függ. A legutolsó eset, ami előfordult: november 9-én megverték az újfalusi plébánost, a plébániát kirabolták; ezt megelőzően Itabén a református lelkészét támadták és verték meg. A bezdai pap kirablásával együtt mindez arra utal, hogy utasításra végbemenő eseményekről van szó.

- [Biczó Gábor: Megjegyzések Vetési László: Szórványstratégia - nemzetstratégia című tanulmányához](#)
- [Bodó Barna: Jövőtervezés és bűnbánat](#)
- [Péter István: Szórvány - kisebbség - etnikum - erdélyi magyarság](#)
- [Tóth Pál Péter: Szórványban... Hozzászólás Vetési László vitaindító írásához](#)
- [Gergely Ferenc: A megoldott kévek](#)
- [dr. Schneller Károly: Szórványok és szigetek sorsa Kolozs vármegyében VI.](#)
- [dr. Szathmáry Lajos: Gyakorlati hozzászólás a magyar szórványügyhöz](#)
- [Bakk Miklós - Székely István: Az RMDSZ és az önkormányzati választások](#)
- [A kisebbségek jogai - Nyilatkozat az etnokulturális és nemzeti kisebbségekre, valamint őshonos lakosságokra vonatkozó liberális demokrata elvekről](#)
- [Benjamin Neuberger: Nemzeti önrendelkezés: egy fogalom dilemmái](#)
- [Sorbán Angella: "Tanuljon románul a gyermek, hogy jobban érvényesülhessen"](#)
- [Izsák Balázs: A román tanügyi törvény a nemzetközi jog szemszögéből](#)
- [Jánki András: Mítosz és valóság](#)
- [Kiss Dénes: Civil szféra és politikum](#)
- [Mák Ferenc: Az új nemzeti politika és a Határon Túli Magyarok Hivatala \(1989-1999\)](#)
- [Süket Levente: Pro Universitate Siculorum](#)
- [Gerencsér Balázs - Juhász Albin: A Kárpát-medencei magyar autonómiák lehetősége az ezredfordulón](#)
- [Veress Emőd: A román Alkotmánybíróság hatásköre](#)
- [Horia-Roman Patapievici: Egy identitáselmélet margójára](#)
- [A nemzetiségi irodalom válogatott bibliográfiája 1989](#)

(c) Jakabffy Elemér Alapítvány, Media Index Egyesület 1999-2004
Impresszum | Médiaajánlat | Adatvédelmi záradék